

УДК 008.930.85]"20"

*Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України,
професор*

Футурологічний прогноз розвитку людства в ХХІ столітті

*Ті, хто купує владу за гроші,
звикають мати з неї прибуток
Арістотель*

Стаття є спробою представити футурологічний прогноз розвитку людської цивілізації в ХХІ столітті. В його основі лежить бачення боротьби західної моделі розвитку людства — чуттєвого типу культури — проти виникнення і затвердження ідеаціонального типу культури і приходу до влади нової еліти, вихованої цією культурою. Таку боротьбу веде глобальна олігархія (Г-олігархія), сформована чуттєво-прагматичним типом культури, яка прагне недопущення розвитку і впровадження нового ідеаціонального типу культури. Цю боротьбу спостерігаємо сьогодні в Сполучених Штатах Америки, країнах Європи і Китаю.

***Ключові слова:** глобальна олігархія, ідеаціональна культура, чуттєва культура, ідеальна культура, надсуспільство, надцивілізація, надвлада, лібералізм, капіталізм, комунізм, трансгуманізм, технологічна революція, форсайт.*

Вступ

Світова криза, що розпочалася восени минулого року, дедалі поглиблюється. Це вже не фінансово-економічна, а системна криза ліберальної ринкової економіки, яку тривалий час розвивають українські "демократи". Сьогодні суспільство живе в умовах, що надто відрізняються від тих, які донедавна визначали настрої людей, дії політичних сил і державних структур.

Все очевиднішим стає банкрутство чужої Україні кримінально-олігархічної системи (нав'язаної у 1991 році), що призвела до розорення країни. Динаміка подій у державі й за кордоном потребує ретельно вивчених дій задля кардинальних змін в Україні, приходу до влади сил, здатних вивести її з багаторічної кризи.

Настав час вийти на історичну авансцену національним патріотичним силам, щоб посісти провідне місце в лавах фронту боротьби за порятунок і оновлення України. Ми не маємо права відставати від ходу подій і наш обов'язок — всіляко прискорювати і формувати їх, спираючись на підтримку народу. Будь-яка політична боротьба — це у підсумку боротьба (зі своїми програмними цілями й установками) за владу, за право скерувувати життя країни відповідно до сподівань людей.

Сьогодні світ переживає переломний етап своєї історії. Наша Земля — космічний корабель, на якому людство рухається просторами Всесвіту, — більше не витримує хижацької експлуатації ресурсів планети. Повне руйнування довкілля, а разом і нинішньої цивілізації стає лише питанням часу. З такою всеосяжною кризою, як нинішня, світова спільнота досі не стикалася. До межі загострилися суперечності між громадським характером виробництва і приватним привласненням його результатів, між матеріальною (виробничою, фізичною) економікою і віртуальною, за якої гроші роблять гроші.

Основні недоліки ліберального капіталізму не зникли, скільки б пропагандисти "вільного ринку" не наголошували на зміні суті капіталізму, на його нібито новому обличчі.

Постає запитання: що людству робити далі? Чіплятися за систему, яка зжила себе, з її теорією "золотого мільярда", що потопає в розкоші? Чи виходити на новий виток цивілізації — національний солідаризм ХХІ століття, на гармонійний розвиток продуктивних сил, розумний рівень споживання, збереження природи, добробут і прогрес для всіх?

Лідери Заходу розуміють неминучість відмови від моделі "безконтрольної саморегулювальної ринкової економіки". Вона зайшла у безвихідь і не має майбутнього. Не розуміє цього, здається, лише українська "еліта", що породила в Україні кримінально-олігархічний капіталізм і зрослася з ним, як сіамські близнюки.

Нині жорсткі методи державного регулювання стають нормою на Заході, хоча навіть думку про це донедавна сприймали як "марксистську ересь". Більше того, в США та інших розвинених країнах рішуче схиляються у бік націоналізації великих концернів.

Ці тенденції яскраво свідчать, що чуттєво-прагматичний тип культури доходить до логічного завершення і поступається місцем ідеаціональній культурі. Процес відбувається в непростих умовах, адже Г-олігархія намагається його загальмувати і реалізувати чергову утопію — теорію "золотого мільярда". На жаль, в неї повірили й українські олігархи, які продовжують нагромаджувати багатства, гадаючи, що величезні статки допоможуть потрапити до "золотого мільярда". У цьому й полягає причина пожадливістості еліт, це зумовлює й намагання вступити до НАТО та Європейського Союзу, щоб отримати захист від гніву народу, обідраного до нитки.

1. Г-олігархи і поведінкові війни

Якщо йдеться про "глобальних олігархів" чи "світовий уряд", зазвичай уявляємо добре організовану ієрархічну структуру, організацію, об'єднання, що має чітку форму. Але система глобального управління у світових масштабах не має виразної будови. Це складна мережева система, до якої входять банки, корпорації, фонди, спецслужби, мозкові центри, окультні ордени, тісно пов'язані між собою. Їхні члени перебувають водночас у різних структурах і посідають провідні місця у керівництві впливових міжнародних організацій.

Якщо йдеться про Г-олігархію, що апіорі має фінансову владу, то насамперед маємо на увазі великі банківські сім'ї, фінансові еліти, які контролюють світові грошові потоки. Загальновідомо, що 100—150 фінансових корпорацій володіють більшою частиною світового капіталу. Проте представники Г-олігархії прагнуть влади політичної, головним механізмом якої є закони, тому домагаються примату не лише міжнародного, а й наднаціонального права над правом національним (яскравим прикладом є право Світової організації торгівлі). Нарешті, головне і найскладніше завдання — встановити владу духовну, яка допоможе контролювати свідомість і волю людей, домогтися їх добровільного підпорядкування, оскільки задає обов'язкові для усіх світові стандарти мислення і поведінки.

Рішення таємно ухвалює вузьке коло осіб, а потім інтереси узгоджуються у загальновідомих структурах, як-от Більдербергський клуб [1]. Представники організації роблять заяви, оприлюднюють порядки денні, але не більше, про справжні цілі певних дій чи політичних рішень нічого невідомо. Якщо діяльність подібних об'єднань починають викривати, привертаючи загальну увагу, вони, трохи піднімаючи завісу над окремими таємницями,

спрямовують суспільство по хибному сліду, вигадуючи "теорії змови", які відвертають увагу від головної мети і заводять справу в безвихідь. Таку тактику реалізує потужна армія фахівців з маніпулювання свідомістю і поведінкових війн.

Головну загрозу становлять процеси, дію яких можна порівняти з радіацією — її не видно, але вона руйнує. Вони відбуваються у сфері світогляду, передусім у системі освіти, первинне значення якої у нас досі не усвідомили. Багато хто розуміє, що стан освіти катастрофічний, але вважають це наслідком неправильних реформ. Проте йдеться саме про поведінкову війну, спрямовану на руйнування нашої базової системи цінностей.

2. Технологічна революція і трансгуманізм

Нині в епіцентрі західної цивілізації, в США, триває третя технологічна революція, наслідки якої проявляються лише сьогодні. Без розуміння її суті ми не усвідомимо, що відбувається в наших системах управління й освіти.

На чому ґрунтується ця революція?

Її стрижнем є нано-, біо-, інформаційні та когнітивні технології, роботизація тощо. Американці визначають їх як НБІК-технології, НБІК-конвергенцію або конвергентні технології (термін введено 2002 року). Їх поєднання дає колосальний ефект. Однак відмінність полягає в тому, що раніше технології були спрямовані на поліпшення умов життя людини і зміну суспільних явищ, а нинішні новації — насамперед на зміну особистості. І людина з традиційною моральністю стає головною перешкодою на шляху застосування цих технологій. Ось чому сьогодні актуальне завдання змінити, власне, розуміння, концепцію людини, людської суті, нав'язати соціуму новий напрям під назвою "трансгуманізм".

Західний світогляд давно відійшов від християнства. Тепер і релігія відходить, долаючи гуманізм, який упродовж трьох віків володарював над умами людини на Заході. Нині він заважає, оскільки прославляє людину природну, що розглядається як досконала істота. Натомість трансгуманізм обстоює позицію про недосконалість людини ні тілом, ані розумом, стверджує, що вона лише чергова ланка у процесі еволюції, перехідний етап до досконалішої істоти, до надлюдини, яку можна створити за допомогою керованої еволюції. І цей підхід є сьогодні основним світоглядним трендом на Заході.

"Дружба, любов, сім'я, самопожертва, віра мають для людини абсолютне духовне значення. Саме у цьому виявляється життя особи, саме це і є головний зміст життя, без них людина духовно мертва і нерідко втративши їх, відмовляється від життя фізичного. Усі ці сфери людського буття, так чи інакше, співвідносяться з Абсолютом, з Богом. Тільки в цьому разі вони мають власне людське значення, що підносить його над тваринним світом".

Трансгуманізм пропонує позбавитися цієї системи цінностей, втратити вищий сенс людського існування, залишивши лише можливість безмежного наукового пізнання і задоволень. Сьогодні, ще до того, як досягнута "точка сингулярності" або реалізована

стратегія "завантаження свідомості", коли більшість технологій суто спекулятивні, трансгуманістична пропаганда прагне формувати в суспільстві певну етику. В ній абсолютну цінність становить прогрес у галузі інформаційних технологій, науки, незалежно від гуманітарних наслідків. Будь-яке заперечення з погляду класичної гуманітарної культури розцінюється як посягання на вищу людську здатність, пізнання, на культурні цінності, науку. У цьому напрямі діють і адепти трансгуманізму. Формулюючи цілі свого руху, вони не лише наполягають на організації "міжнародного науково-дослідного центру кіборгізації для практичного втілення головного технопроєкту — створення штучного тіла і підготовки людини до переходу в нього", а й турбуються про формування "культури, пов'язаної з ідеологією майбутнього, технічним прогресом, штучним інтелектом, мульти-телесністю, безсмертям, кіборгізацією" [2].

3. Які плани Г-олігархії?

Цифрові технології привносять у життя комфорт, але проблема в тому, що люди все більше часу проводять у віртуальній реальності, відмовляючись від звичного способу життя. Чи можна з цим боротися, чи це еволюційний процес, що в майбутньому призведе до "оцифрування" особистості? Невже людина втратить індивідуальність і буде частиною програми, як в останній кінокартині про Термінатора?

Голлівудські фільми — це не лише розвага, це зброя масового програмування або масового ураження свідомості. Голлівуд тісно пов'язаний з американським розвідувальним співтовариством і новітніми дослідницькими й технологічними центрами США (не випадково Голлівуд і Силіконова долина розташовані поруч). Кіноіндустрія є своєрідним майданчиком для роботи спецслужб, що допомагає програмувати населення світу на певну модель мислення і поведінки. Це важливий інструмент управління свідомістю, який впливає на плани і прогнози. Саме в голлівудських фільмах і формується світ, який прагне створити Г-олігархія. Цей метод має назву форсайт: спочатку розробляють образи, а згодом методи їхнього втілення, на відміну від наукових прогнозів, які ґрунтуються на об'єктивних показниках і потребах [3].

Наприклад, у книзі Олдоса Хакслі "Прекрасний новий світ" теж використано форсайт [4]. Автор описував досліді і плани свого брата Джуліана, який був генетиком, а точніше — евгеніком. Джуліан Хакслі був першим генсеком ЮНЕСКО і вів справу до того, щоб теорія еволюції стала основою загального світогляду. Саме він увів поняття "трансгуманізм", стверджуючи, що людство внаслідок еволюції зможе само себе здолати.

Згодом певні кола і товариства запропонували трансгуманізм як форсайт-проєкт і спрямували значні зусилля на його просування в маси. Реалізації ініціативи сприяли новітні технології, що прийшли на зміну тим, які не приносили надприбутку.

Оскільки формується інформаційне суспільство і гроші переходять в електронну форму, потрібно щоб людина прийняла цей порядок, а отже необхідно змінити і її саму, і її систему цінностей, мораль.

Система цінностей чітко розрізняє, що є добро, а що зло. Це залежить від того, у що або в кого людина вірує. Якщо, наприклад, заперечувати Бога-творця, а замість нього поклонятися пантеїстичному божеству, певній природній силі, тоді, зрозуміло, немає жодних заповідей, поняття моральності розмиті, а якщо немає Бога, то можливо все. Як зазначав відомий сатаніст Алістер Кроулі, "твори свою волю, і це буде весь закон".

Поки існував Радянський Союз, панували принципи і норми соціалізму, високий стандарт міжособових стосунків, оскільки ідеальним взірцем була високоморальна людина. Її неможливо було уявити як істоту недосконалу, котру потрібно піддавати глибинним трансформаціям, зокрема й генетичним, розкриваючи її код і програмуючи по-іншому або впроваджуючи в тіло і мозок імплантати, за допомогою яких можна не лише контролювати індивіда, а й керувати ним.

Основним завданням трансгуманізму є розроблення штучного інтелекту — а це і створення надрозуму, і досягнення безсмертя (біологічного, цифрового), і перетворення людини в кіборга. Це не фантастика, а реальні плани, над якими працюють фахівці Національного наукового фонду США, Національної ради з розвідки США, провідних центрів Пентагону, Агентства передових оборонних дослідницьких проєктів США (DARPA), нарешті, Google, глава якого Ерік Шмітт є переконаним трансгуманістом. Для цього в Силіконовій долині створено Інститут сингулярності.

Але такі технології діють лише за умови, що люди їх сприймають. Тому сьогодні так прагнуть скасувати традиційну мораль, а замість неї затвердити біоетику, що постійно змінюється із розвитком зазначених технологій.

4. Чи є альтернатива трансгуманізму?

Альтернатива була і нині є, оскільки найвищий образ людини сформовано у православному світогляді. Православ'я жодним чином не суперечить науці. Навпаки, якби ми виходили з високого образу людини, котрий є в православ'ї, тоді новітні технології можна було б використовувати на благо. Однак нині лише незначну їх частину застосовують на користь, решту ж спрямовано на перетворення особистості на об'єкт контролю й управління. Зокрема, генетику використовують, аби розкрити код людини і реалізувати на практиці позитивну й негативну евгеніку. Йдеться про селекцію, за якої людей поділять на вищих і нижчих. Останні мають обслуговувати вищих, які володарюватимуть і стежитимуть, щоб популяція слуг не надто зростала, а її представники перебували на низькому рівні розвитку.

Сьогодні ця модель реалізується на глобальному рівні. В американських доктринах зазначено, що новітні технології призведуть до створення дворівневого суспільства. Багаті зможуть скористатися перевагами нового життя, інших розглядають як рабів, сировинний матеріал для сурогатного материнства, отримання органів тощо. В Індії, наприклад, створено фабрику сурогатних матерів, де здорові, але бідні індійські жінки виношують дітей для багатих сімей іноземців. І в Індії, і в Китаї, і в Туреччині доволі поширено донорство органів.

Отже, до людини ставляться як до сировини, а на Заході укорінюється біоетика, що дає змогу усунути перепони, які заважають експериментувати над індивідом. У 1998 році прийнято першу декларацію трансгуманізму, в якій зазначено, що вчені повинні мати свободу експериментувати, не обмежену моральними заборонами. Цей принцип яскраво ілюструє приклад штучного запліднення (ЕКЗ), для якого потрібно отримати кілька зародків, з яких медики залишають одного чи двох, а решту ліквідують.

Розуміння людини як об'єкта дії дає змогу встановити тотальний контроль через впровадження електронного уряду, електронної системи платежів. На Заході значна частина розрахунків здійснюється за допомогою карт, а в окремих країнах Європи в 2017 році планують заборонити готівку. Це загальне правило, якому мають підкорятися всі. Так було з легалізацією гомосексуальних шлюбів: суд вирішив — і суспільство мусить прийняти цю модель, незважаючи на мільйонні мітинги, як було у Франції.

Журналісти обходять цю тему, оскільки тоді стануть відомими справжні цілі панівного класу, якому понад усе потрібно зберегти контроль за фінансами, ЗМІ, світоглядом людства. Стратегічні завдання еліта ретельно приховує, пропонуючи хибні теорії та концепції. Зокрема, коли після Другої світової війни було впроваджено неокейнсіанську модель держави загального добробуту, що стала перешкодою для збереження позицій Г-олігархії й транснаціональних корпорацій (ТНК) щодо отримання надприбутку, представники об'єднань взяли за демонтаж соціального регулювання під виглядом боротьби з неефективним державним управлінням. З другої половини 1970-х років як безальтернативна концепція затвердився неолібералізм, що обґрунтовує потребу створення єдиного світового ринку товарів, послуг, капіталів, робочої сили.

Це і є глобалізація в інтересах транснаціонального капіталу. Але для її успішної реалізації потрібна дискредитація держави як такої, оскільки інакше неможливий демонтаж державного регулювання. Отже, державний рівень управління перетворився на основний об'єкт нещадної критики, що й спостерігаємо в Євросоюзі. Коли він увійшов у фазу активного конструювання, то став трирівневою системою. Перший рівень — наднаціональні органи управління, другий — державні органи управління, третій — регіональний. Так-от другий рівень у цій системі зайвий, він має бути розмитий, одні функції держави передаються вгору, а інші — вниз, регіонам. Ставка робиться на євро регіони або на етнорегіони, звідси заохочення етнічних сепаратистських рухів у Європі.

Європейські ТНК працюють над послабленням держав, які перешкоджають створенню єдиного світового ринку. А для цього потрібні не лише економічні й політичні інструменти контролю, а й ідеологічні та психологічні технології, завдяки яким легко перебудувати свідомість європейців. Ці засоби розробляли в Римському клубі, Трибській комісії, а також у створеному 1983 року Європейському круглому столі промисловців, що об'єднує 47 європейських ТНК (про цю структуру у нас взагалі не пишуть) [1].

Сьогодні головне завдання еліт — створення Трансатлантичного торговельного й інвестиційного партнерства між США і ЄС. Над цим працюють зазначені структури і Трансатлантична політична мережа.

Інше завдання — введення тотального фінансового контролю, за якого корпорації зміцнили б владу, не побоюючись, що система рухне. Найефективніший механізм — перехід на електронні платіжні засоби, зокрема електронні карти планують замінити на електронні чіпи, і в такий спосіб соціум вбудовують у систему тотального електронного рабства. Нині на Заході активно рекламують упровадження чіпів.

Проте це добровільне рабство, оскільки люди погоджуються на електронний контроль. Наших дітей уже вбудовують у цей світ, нав'язуючи розуміння електронної залежності як цілком природної. Це надзвичайно ефективно: якщо дитина грає в комп'ютерні ігри, вона почуває себе надлюдиною, надгероєм, вона здатна на все — вільно рухатися в просторі, змінювати тіло, перетворюватися тощо. А потім відбувається повернення в реальність, в якій дитині доволі некомфортно.

Потрібно не приймати нав'язувані форсайти, а самостійно планувати життя. Нас чекає мобілізація і самоорганізація. Без усвідомлення, що шлях, який ми обрали, не лише хибний і небезпечний, а взагалі несумісний зі збереженням людей, нації, країни, цивілізації, нічого не зміниться. Усвідомити це потрібно якнайшвидше, щоб вистачило сил сказати "ні" нав'язуваній системі рабства і обрати власний шлях. Проте такі ідеологічні засади, безумовно, суперечать курсу на інтеграцію нашої держави в глобальний порядок, який здійснює українська псевдоеліта.

Це не відмова від інформатизації, йдеться про відмову від залучення до глобального ринку і глобального інформаційного суспільства. Без суверенітету в цих сферах і без суверенної системи освіти і науки прогресу не буде. Україну перетворять на майданчик чи філію для технологічних експериментів. Щоб новітні технології служили для розвитку нашого суспільства, потрібна власна індустріальна база. А для цього, у свою чергу, необхідна реіндустріалізація. Академія наук має розробити її ґрунтовний план, який потрібно втілити в життя впродовж 5—6 років. Однак для цього стратегічні галузі економіки мають належати державі, а не олігархам.

Сьогодні відбуваються надзвичайно важливі процеси в громадському житті світової спільноти, передусім у США, без аналізу яких ми не зрозуміємо, що відбувається в нашій державі. Йдеться про тотальну приватизацію усіх сфер громадського життя, не лише власності, а й соціальної сфери. Приватизація, яка здійснюється через передачу функцій держави приватним структурам, — це надто важливий момент, можна сказати, головний. Ця програма реалізується за допомогою різних моделей. Найпоширеніша — приватно-державне партнерство, процес, який у США триває з кінця 1990-х — початку 2000-х років. Держава фактично перетворюється на інструмент ТНК, які перебирають функції державного апарату. По суті, він і раніше діяв в інтересах корпорацій, але

сьогодні йдеться про те, що замість державних структур починають діяти корпорації, що означає остаточне розмивання меж між державою і приватним сектором.

Другий важливий процес, який відбувається в Америці, — це розмивання грані між військовим і цивільним секторами. Військово-промисловий комплекс США, який у нас раніше серйозно вивчали, чого сьогодні, до речі, не робиться, перетворюється на єдине співтовариство, в якому зникають межі між фінансовою, військово-розвідувальною і освітніми сферами. Тому будь-яка корпорація працює на національну оборону США, будь-яка корпорація може реалізувати квазідержавну освіту, тому що саме приватні фірми стають державними підрядниками і виконують функції держави.

Наступний важливий момент полягає в тому, що до цього розвідувального співтовариства органічно входять американські університети. В них і раніше проводили дослідження фундаментальної науки, але сьогодні, внаслідок того, що змінюються принципи діяльності військово-промислового комплексу, навчальні заклади відіграють усе важливішу роль. Американська система вищої освіти суттєво відрізняється від нашої, а університети США — це переважно приватні структури, приватні корпорації, якими керують власні чи опікунські ради, до яких входять багаті випускники. Університети, з одного боку, продають знання (дипломи), з другого — виконують добре фінансовані дослідження на замовлення держструктур і приватних корпорацій, наприклад на замовлення DARPA, агентства Пентагону. Отже, сьогодні значна частина навчальних закладів США працює на військово-розвідувальний комплекс.

У нових стратегіях розвитку американці наголошують, що нині війна точиться у багатьох сферах, найважливішою з яких, окрім інформаційно-психологічної, є царина поведінкового протиборства, за якого змінюються цінності та культурні норми, що формуються на глибинному, ірраціональному рівні й закладаються у процесі освіти.

5. Соціодинамічна модель П. Сорокіна

У соціальних системах діють глобальні процеси, в яких особливе місце належить концепції соціальної та культурної динаміки, котру можна застосувати до усіх найважливіших аспектів життя і культури суспільства. Над цією концепцією працював видатний російсько-американський учений П. Сорокін*.

Обстоючи думку, що в суспільстві все відбувається в динаміці, П. Сорокін на основі значної доказової бази констатував кризу найважливіших

аспектів життя, ладу і культури західного суспільства. Він зазначав: "Ми ніби перебуваємо між двома епохами: вмираючою чуттєвою культурою промислового вчора і прийдешньою ідеаціональною культурою створеного завтра" [5].

Учений зауважував, що "війни і революції не зникнуть, а навпаки, досягнуть у ХХ столітті безпрецедентного рівня, стануть неминучими і грізнішими, ніж коли б то не було раніше; що демократії занепадають, поступаючись місцем деспотизму в усіх його проявах, що творчі сили західної культури в'януть і відмирають тощо" [5].

Криза західного суспільства, на думку П. Сорокіна, — це глобальне явище, оскільки торкається одночасно всієї західної культури і соціуму. Це "криза майже всього життя, образу думок і поведінки, властивих західному суспільству. Якщо точніше, ця криза полягає в розпаді засадничих форм західної культури і суспільства останніх чотирьох століть" [5].

Дослідження П. Сорокіна особливо актуальні сьогодні, коли відбувається інверсія культури, стрімкими темпами розвиваються засоби масової комунікації, формується Новий світовий лад за західними лекалами.

Науковець представляє глобальний історичний процес як процес розвитку культури і вирізняє в історії три типи культурних надсистем, або три стадії розвитку культури: ідеаціональну, чуттєву й ідеалістичну.

Перш ніж дати характеристику усіх типів культур, П. Сорокін зауважує, що природу будь-якої з них визначає її внутрішній аспект — склад мислення, або ментальність, а отже, аналіз ідеаціонального, чуттєвого й ідеалістичного типів культури потрібно починати з опису великих посилянь їхніх ментальностей.

Ці великі посиляння складаються з чотирьох пунктів:

- природа реальності;
- природа цілей і потреб, які мають бути задоволені;
- ступеня, відповідно до якого цілі та потреби задовольняються;
- способи їхнього задоволення.

5.1. Ідеаціональна стадія в розвитку культури

З погляду великих посилянь ментальностей ідеаціональну стадію в розвитку культури можна охарактеризувати так:

- реальність розуміється як щось, не сприймане чуттєво, нематеріальне, нескороминуще Буття;
- цілі та потреби здебільшого духовні;
- ступінь їхнього задоволення — максимальний і на вищому рівні;
- способом їхнього задоволення є добровільна мінімізація більшості фізичних потреб, причому максимальною мірою, аж до відмови від них.

До цього типу П. Сорокін відносить передусім середньовічну європейську культуру. У ній, на думку науковця, "панівні лад і звичаї, спосіб життя, мислення підтримували єдність з Богом як єдину і вищу мету, а також негативне або безособове відношення до чуттєвого світу, його багатства, радощів і цінностей".

* Російсько-американський учений Пітирим Олександрович Сорокін (1889—1968) на початку 20-х років ХХ століття був професором Петербурзького університету. У 1922 році був висланий з радянської Росії разом з іншими ученими-ідеалістами. Працював у США, де очолював Гарвардський центр соціологічних досліджень, в якому розробляв концепцію культури. Упродовж 1937—1941 років випустив безпрецедентну в історії соціології фундаментальну чотиритомну працю "Соціальна і культурна динаміка", в якій історію культури з прадавніх часів і до середини ХХ століття подано в системному викладі, а узагальнення і висновки супроводжено ґрунтовним статистичним матеріалом.

5.2. Чуттєва стадія в розвитку культури

На противагу ідеаціональної стадії розвитку культури, котра базується на надчуттєвому досягненні Абсолюту, чуттєва вважає реальністю тільки те, що отримують органи чуття. Вона не вірить в жодну надчуттєву реальність і не шукає її; чуттєва реальність усвідомлюється як становлення, процес, зміна, перетворення. Потреби і прагнення носія чуттєвої ментальності — переважно матеріальні, й усе робиться для того, щоб вони були максимально задоволені. Спосіб їхньої реалізації полягає не в трансформації духовного світу індивіда, а в перетворенні або експлуатації зовнішнього світу. Сучасну культуру П. Сорокін відносить до чуттєвого типу.

5.3. Ідеалістична стадія в розвитку культури

Ця стадія є проміжною між ідеаціональною і чуттєвою. У кількісному відношенні це більш-менш збалансоване поєднання ідеаціональних і чуттєвих елементів, з переважанням, проте, елементів ідеаціональних. У якісному відношенні вона синтезує посилення обох типів в одну внутрішньо узгоджену і гармонійну єдність.

Реальність для ідеалістичної стадії багатогранна: має значення і нескороминуще Буття, і становлення, що постійно змінюється, духовного і матеріального. Її потреби і цілі — духовні та матеріальні, проте матеріальні підкоряються духовним. Способи їхньої реалізації полягають і у самовдосконаленні, і в перетворенні зовнішнього чуттєво сприйманого світу.

П. Сорокін стверджував: "Аналіз типів ментальностей не претендує на те, щоб бути вичерпним, але він достатній, щоб виявити динаміку культури" [6]. Науковець запропонував теорію хвилеподібної соціокультурної динаміки і вважав, що культури рухаються завдяки силам, закладеним у них самих, лише тому, що така їхня природа. Розвиток закладених сил в основних типах (ідеаціональному і чуттєвому) відбувається до певної межі, згодом розпочинається відкочування "хвилі". Чергування основних типів культури пов'язане з проходженням через ідеалістичний тип.

6. У чому суть соціодинамічної моделі П. Сорокіна?

Соціодинамічна модель П. Сорокіна є послідовною зміною певних типів культури. Цей процес відбивається у трьох стадіях єдиного циклу ("хвилі"), через які проходять усі основні сфери соціокультурної системи: архітектура, живопис, музика, релігія, філософія, економіка, політика тощо. Причому в динаміці кожної зі сфер простежуються три стадії, після завершення яких цикл ("хвиля") поновлюється:

- ідеаціональна — переважають процеси пізнання;
- ідеалістична — в центрі перебуває ідеологія;
- чуттєва — панування сенсорного переживання та емпіричної науки.

На першій стадії відбувається освоєння світу, виробляються різноманітні (предметні, технологічні, нормативні та ін.) форми, що дають змогу створювати організаційні структури.

На другій стадії ці форми фіксуються як культурні норми, що регламентують певні обмеження

у людській діяльності. В такий спосіб формується, наприклад, стиль у мистецтві, система законів, релігійна доктрина чи наукова парадигма.

На третій стадії межі соціокультурних норм, що склалися, стають занадто вузькими для набутого інноваційного досвіду, що й спонукає людей знову звернутися до чуттєвого переживання для обґрунтування власних дій.

Кожній стадії відповідає свій тип особи.

Зауважимо, що кожен тип культури має закон розвитку і "межі зростання" — це і є соціокультурна динаміка. Згідно з П. Сорокіним, хвилеподібну зміну соціокультурних типів варто доповнити переміщенням центру "культурного лідерства" в географічному просторі.

Наприклад, сучасна епоха кризи чуттєвої культури закінчиться створенням нової ідеаціональної культури, а центр культурного лідерства на рубежі XX—XXI ст. переміститься в Росію.

Нинішня "чуттєва" культура, вважав П. Сорокін, приречена на занепад, оскільки саме вона призвела до деградації людини і надання системі цінностей відносного характеру. Але неминучість загибелі цього типу культури не означає, що приречена вся культура людства. П. Сорокін стверджував, що культура не загине, доки жива людина. Приміром, сьогодні вже вирізняються контури нової великої ідеаціональної культури, що базується на цінностях альтруїстичної любові, етики солідарності та соціальної справедливості.

Характеризуючи кожну велику культуру, П. Сорокін зазначав, що культура — це єдність, усі складники якої пронизані одним засадничим принципом, який декларує найважливіше — цінність. П. Сорокін наголошував, що саме цінність є фундаментом будь-якої культури: "Основні риси витончених мистецтв і науки такої єдиної культури, її філософії й релігії, етики і права, її основних форм соціальної, економічної та політичної організації, більшої частини її порядків і звичаїв, її способу життя і мислення (менталітету) — усі вони по-своєму виражають її засадничі принципи, її головну цінність. Саме цінність служить основою і фундаментом будь-якої культури. Відповідно, найважливіші складові частини такої інтегрованої культури також взаємозалежні: у разі зміни однієї з них інші неминуче піддаються схожій трансформації" [5].

У культурі Заходу середніх віків головною цінністю був Бог, а отже все в житті суспільства порівнювалося з цим каноном. "Така уніфікована система культури, заснована на принципі надчуттєвості й надрозумності Бога, як єдиній реальності та цінності, може бути названа ідеаціональною".

Але ніщо не стоїть на місці, все тече, все змінюється. Зокрема, з кінця XII століття постають нові паростки в культурі західного суспільства: об'єктивна реальність та її сенс чуттєві. Тільки те, що людина сприймає органами чуття (бачить, чує, відчуває і сприймає через органи чуття), — реально і має сенс. На основі цього положення сформувалася нова культура XIII—XIV століть.

П. Сорокін стверджував, що "об'єктивна реальність частково надчуттєва і частково чуттєва; вона

охоплює надчуттєвий і надраціональний аспекти, плюс раціональний і, нарешті, сенсорний, утворюючи єдність цього нескінченного різноманіття. Культурна система, що втілює це послання, може бути названа "ідеалістичною". Але процес на цьому не зупиняється. З XVI століття цей принцип в культурі стає основним. "Отже, — зауважує П. Сорокін, — виникла сучасна форма нашої культури — культури сенсорної, емпіричної, світської та "відповідної цьому світу". Її можна назвати чуттєвою.

7. Соціокультурні процеси кінця XX — початку XXI століття

Згідно з прогнозами багатьох футуристів, останніми десятиліттями на нашій планеті відбуваються три головні процеси, а саме:

— переміщення творчого центру людства з Європи на ширшу арену Тихоокеанського й Атлантичного узбережжя;

— тривалий розпад чуттєвої культури, суспільства і людини;

— поява і поступове зміцнення перших паростків нового — ідеалістичного й ідеаціонального — соціокультурного порядку.

Відомо, що приблизно до XIV ст. творче лідерство людства належало народам і національностям Азії й Африки. Тоді як спосіб життя і культура цивілізації Заходу були найпримітивнішими, великі цивілізації Африки й Азії — єгипетська, вавилонська, іранська, шумерська, хетська, індійська, китайська, середземноморська (крито-мікенська, греко-римська, арабська) й інші — виникали, розвивалися і впродовж тисячоріччя неодноразово переживали періоди розквіту і занепаду.

Західні, євроамериканські народи були останніми, кому дісталось творче лідерство людства. Вони ведуть перед лише останні п'ять чи шість століть. Упродовж цього короткого періоду вони зразково виконували творчу місію, особливо у сфері науки, технологій, чуттєвого мистецтва, політики й економіки.

Проте нині їхнє лідерство майже добігає кінця. Історія людства розігрується на набагато ширшій сцені афро-азійського і євроамериканського космополітичного театру. І головними дійовими особами наступних актів великої історичної драми прагнуть стати, окрім Європи, обидві Америки, Росія і великі культури Індії, Індонезії, ісламського світу, Китаю і Японії, що відроджуються.

Це епохальне зрушення вже почалося і набирає обертів день у день. Воно виявляється в розпаді великих європейських імперій, таких як Британська і Французька, в зменшенні політичного і культурного впливу Європи в міжнародних відносинах, у зміщенні центру творчої активності з кількох європейських країн на інші континенти: з англосакських країн — у Сполучені Штати, Канаду і Австралію, з Іспанії та Португалії — в Латинську Америку, в збільшенні творчої активності азійської частини Росії порівняно з її європейською частиною тощо.

Ще сильніший прояв цього зрушення — беззаперечне відродження великих культур Азії й Африки —

індійської, китайської, японської, індонезійської, арабської та інших. Нестримно зростають політична і соціальна незалежність держав, вплив на політичні події, ефективно розвиваються наука і техніка, поширюються релігійні, філософські, етичні, художні й культурні цінності цих народів у західному світі.

Багато інших явищ знаменують переміщення монопольного центру творчого лідерства людства з Європи на американський материк, в Азію й Африку. Це перший з основних соціокультурних процесів останніх десятиліть.

Два других — тривалий розпад чуттєвої соціокультурної системи Заходу та формування і поступального руху нового — ідеалістичного й ідеаціонального соціокультурного порядку — можливо, не менш значущі для сьогодення і майбутнього людства. Ці тенденції все сильніше виявляються в усіх складових частинах західної культури і суспільства: динамічних змінах у науці, філософії, релігії, витончених мистецтвах, етиці, праві, політиці й економіці, в перетворенні соціальних інститутів, перегляді системи цінностей, зміні свідомості та публічної поведінки.

Громадський, культурний і особистий спосіб життя перебуває у стані трагічного і епохального переходу від умираючої чуттєвої культури величного учора до нової культури творчого завтра. Ми живемо, думаємо і діємо в сутінках ночі перехідного періоду, з його страхами, гігантськими руйнуваннями і несамовитими жахами. Якщо людство зуміє уникнути непоправної катастрофи ще більших світових війн, то прийдешнім поколінням людей належить зустрічати зорю нового величного порядку.

Список використаної літератури

1. Сенченко Н. Энциклопедия тайных обществ / Н. И. Сенченко, В. Г. Гастинщиков. — Киев : Книга Роду, 2008. — 419 с.
2. Четверикова О. Что ждет человечество в будущем / О. Н. Четверикова // Аргументы недели. — 25 января 2016. — Режим доступа: <http://argumenti.ru/society/2016/01/432086>. — Загл. с экрана.
3. Сенченко М. "Культурна революція" в Україні, або Управління деградацією / М. І. Сенченко. — Київ : МАУП, 2004. — 209 с.
4. Хаксли О. О дивный новый мир / Пер. с англ. О. Сорокин, В. Бабкова. Примеч. Т. Шишкиной. — Санкт-Петербург : Амфора, 1999. — 541 с.
5. Сорокин П. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин; пер. с англ., вст. статья и комментарии В. В. Сапова. — Москва : Астрель, 2006. — 1176 с.
6. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред. и предисл. А. Ю. Соколова; Пер. с англ. / П. А. Сорокин, А. Ю. Соколов. — Москва, 1992. — С. 121.
7. Зиновьев А. Глобальное сверхобщество и Россия. — Минск : Харвест, Москва : АСТ, 2000. — С. 16—79.
8. Сенченко О. Структури, засоби і моделі застосування концентральної зброї в системі соціальних комунікацій / О. М. Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2014. — № 7. — С. 42—47.

Далі буде

Надійшла до редакції 14 березня 2017 року